

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

за придобиване на образователна и научна степен “доктор”
в Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – гр. Свищов

Рецензент: доцент **Вера Димитрова Пиримова**, доктор по икономика,
профессионалено направление 3.8. Икономика,
научна специалност “Политическа икономия”,
катедра “Икономикс”, Университет за национално и световно стопанство

Относно: дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен
„доктор“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни
науки, професионалено направление 3.8. Икономика, докторска програма
„Политическа икономия“.

Автор на дисертационния труд: докторант **Елица Петкова Петкова**,
катедра ”Обща теория на икономиката“,
СА „Д.А.Ценов“ – Свищов

Тема на дисертационния труд: „Преките чуждестранни инвестиции – основа на
транснационализацията на икономиката“

Основание за представяне на рецензията: Участие в състава на Научното жури по
защитата на дисертационния труд съгласно Заповед № 848 от 03.10.2022 г. на Ректора
на СА „Д.А.Ценов“ – Свищов

I. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд е разработен в общ обем от 183 страници. Основният текст е развит в обем от 166 страници и има стандартна структура - въведение, изложение в три глави и заключение. В него се включват 5 таблици и 33 фигури (графики и диаграми), които илюстрират динамиката на изследваните процеси и показатели. Добавени са списък на използваните съкращения, 3 приложения и библиография със 148 източника – сред които публикации от български и чуждестранни автори, на български, руски и английски език, документи и анализи на национални и международни институции, законодателни и други регуляторни правни актове, източници на статистически данни.

Въведението е кратко (6 страници), но съдържа всички изисквани елементи. В него е изяснена актуалността на изследваната проблематика, определени са ясно обектът и предметът (на с. 4), формулирани са основната цел и няколко допълнителни задачи на изследването, изградена е водещата изследователска теза (на с. 5). Наред с това е отделено място за кратко описание на методологията и няколко ограничения на изследването.

Налице е съответствие между заглавието, обекта и предмета, основната цел и задачите на изследването, от една страна, и структурата и съдържанието на научния труд, от друга страна.

Трите глави са балансираны, имат приблизително равностоен обем.

В съдържателно отношение е избран и приложен традиционен подход на разработване и структуриране на изследването. Първа глава е фокусирана върху теоретичния фундамент на изследването и има въвеждащ характер. В другите две глави е извършен емпиричен анализ, за целите на който са приложени предимно методи и средства на традиционен (обикновен) дескриптивен анализ (във втора глава) и на корелационен и регресионен анализ (в трета глава).

Заключението е кратко и отразява основните резултати и изводи, ориентирани към доказване на формулираната изследователска теза.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

Актуалността на изследването е безспорна от гледна точка на разрастващите се през изследвания 30-годишен период входящи и изходящи потоци на ПЧИ, както в глобален, така и в регионален и национален мащаб. Наред с интензивността нарастват ефектите от ПЧИ за икономиката, които могат да имат обаче позитивни и отделни негативни ракурси. Особеностите на ПЧИ и ролята им за транснационализацията на икономиката са разгледани от докторанта чрез премерен причинно-следствен анализ в научен (строго теоретичен) и практико-приложен аспект, в частност съобразено с причините и последствията от ПЧИ за икономиката на България.

Проблематиката на ПЧИ привлича интереса и е застъпена в редица научни изследвания на български и чуждестранни автори, но се отличава с възобновяване на интереса към нея след глобалната финансова и икономическа криза от 2008-2009 г. Тази криза се отрази и предизвика временни отклонения в обемите, но също така и модифициране на мотивите и известно пренареждане на ролята на основните разновидности на ПЧИ. В отговор на тези предизвикателства докторантът е извършил авторов тип (оригинално) и задълбочено теоретико-емпирично изследване за България.

Основната теза на дисертационния труд е правилно формулирана, пътно следвана в изложението, задава главните опорни пунктове на изследването. Тя е доказана успешно в постъпателното разгръщане на дисертационното изследване в трите глави, чрез приложените методи и средства на теоретичния и емпиричния анализ.

Първа глава е посветена на теоретико-методологическите основи на анализа. Отправно значение докторантът е отдал на възгледи за трансграничното движение на капитала от неокласическата и неоинституционалната теория. Те са интерпретирани

свободно, без допускане на учебникарски стил, с критичен анализ и изразено собствено мнение. Със задълбоченост се отличава обвързването на процесите на глобализация, либерализация и транснационализация на икономиката, развитието на науката, новите технологии, световната икономика и преките чуждестранни инвестиции, дейността на транснационалните компании. Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) са откроени като основен фактор за транснационализацията, важен инструмент и индикатор за степента на обвързване на възпроизвъдения процес на глобална основа. Внимателно направените обобщения са подкрепени с емпирични данни и дозирани примери от практиката за дейността на определени големи ТНК. Добре систематизирани от автора са по-важни позитивни, но и негативни ефекти от входящите и изходящите потоци на ПЧИ (на с. 19-25). Представени са алтернативни подходи и модели за анализ на ПЧИ, изразен е по-голям интерес към модела на Дж. Данинг и изведените от него предимства на владеенето, на разположението и на интернационализацията - *OLI*-предимства (с. 32-35). Обстойно са разгледани пет етапа на международно инвестиционно развитие (на с. 35-38), чието специфично проявление в България е разкрито и изследвано в трета глава. Отделен акцент е поставен върху широка съвкупност от мотиви за извършване на ПЧИ, които са обвързани с четирите основни видове ПЧИ, а характеристиките им са обобщени в таблична форма. По-специално място е отделено и на отражението на съвременните условия и новите технологии върху мотивите за пряко инвестиране.

Във втора глава е извършен детайлен емпиричен анализ, в който докторантът е приложил микс от методи на обикновен дескриптивен, причинно-следствен и сравнителен анализ. Подходено е систематично, последователно и логически стройно при анализа на динамиката, секторната и географската структура и структурата на ПЧИ по елементи на платежния баланс, през периода 1990-2020 г. Те са ориентирани към входящите и изходящите потоци на ПЧИ в света и в България, при коректно отденен приоритет на особеностите им в България. На основата на приложените данни и в контекста на предпочитените методи на инвестиране докторантът достига до извод, че преобладават инвестициите «на зелено» пред сливанията и погълщанията на компании (с. 85). Правят добро впечатление коректно обработените данни и направените от тях изводи, прегледните графики и диаграми.

В трета глава докторантът изследва и доказва своеобразие в проявленето на модела на Данинг. Свежда го до подразделяне и аргументиране на три етапа в траекторията на инвестиционно развитие на България, което тълкува като отклонение от традиционната крива на инвестиционно развитие (с. 134). За тази цел са приведени доводи за *OLI*-предимствата на Данинг и нетната външна инвестиционна позиция на България. Построена е крива на траекторията на инвестиционното развитие на страната ни, която илюстрира връзката между реалния БВП на човек от населението и акумулираните ПЧИ, представени чрез нетната външна инвестиционна позиция (НВИП) на човек от населението. Изводите стават по-убедителни след прилагане на методи на корелационен и регресионен анализ. Резултатите от тях доказват еднозначно, че времевите граници и характеристиките на обособените от автора три етапа провокират и съответстват на точки на пречупване на кривата на инвестиционно развитие (с. 137). В допълнение към модела на Данинг и за доказване на ролята на ПЧИ за икономическия растеж на България е изследвана чрез методите на корелационния анализ връзката между БВП на човек от населението и вносните и

износните потоци на ПЧИ поотделно. Доказано е, че връзката им е сълнна и взаимна. Като логичен завършек на трета глава са систематизирани ключови условия за привличане на повече чуждестранни инвестиции в България, формулирани са конкретни и ценни за практиката препоръки и мерки за смекчаване или преодоляване на негативните аспекти на средата за осъществяване на ПЧИ у нас.

Обемът на дисертационното изследване е оптимален.

Трябва да се отбележат високото качество и приемливият брой графики, диаграми, таблици, които са самостоятелно оформени от докторанта и приложени на подходящи места в текста.

Докторантът е съставил кратки обобщения по всяка глава, които са израз на добре обмислена логика, придават цялостност и взаимна обвързаност на отделните части на анализа.

За изследването е избран и е умело приложен подходящ **методологически инструментариум**. Той включва по-конкретно традиционните методи и средства на анализ и синтез, историко-логичен и сравнителен, емпиричен, обикновен дескриптивен, както и корелационен и регресионен анализ. Те са уместно подбрани, коректно и правомерно приложени в съответни части на дисертацията, допринасят за решаване на основната цел и по-конкретните задачи.

Необходимо е да се подчертая, че изложението се отличава с ясен, разбираем, **научно издържан стил и език**. Проличават доброто владеене и правилното прилагане на научната терминология. Липсват излишни отклонения от доказване на тезата, както и от изпълнението на целта и задачите на изследването. Не се откриват утежняващи стила, четивността и възприемането повторения или логически противоречия.

Отделните части на изследването са разработени в сходен, съразмерен обем. Въведението и заключението биха могли да се изложат по-детайлно, макар и в настоящия си по-сбит формат да съдържат основните компоненти или изводи.

Дисертацията изразява необходимото **познаване на проучената литература** по разглежданата проблематика. Това е демонстрирано в приложената библиографска справка и в цитиранията в текста и под линия.

Докторантът се е придържал към правилата на научната етика. Проучените и използвани научни източници са **коректно цитирани** (в текста или под линия). Въз основа на декларацията за оригиналност на докторант Елица Петкова и на липсващи доказателства и сигнали за plagiatство, може да се приеме, че дисертационният труд е лично дело и заслуга на автора.

Авторефератът е разработен в съответствие с изискванията, отразява пълно и коректно структурата и съдържанието на дисертацията.

В края на автореферата е представена справка за получените резултати и приноси, списък на реализираните публикации по темата на дисертационния труд. Те съответстват на минималните национални изисквания и Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

Във връзка с дисертацията авторът е реализирал и представил три научни публикации. Те са самостоятелни, на български език. Всички засягат определени аспекти на изследваната в дисертацията проблематика, като са от участия с доклади на научни конференции на Стопанска академия – Свищов. Отзвукът и признанието на получените резултати биха били по-осезателни, ако някои публикации бяха

реализирани в научни форуми на други университети в страната и чужбина, в български или чуждестранни научни списания.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

В дисертационния труд докторант Елица Петкова демонстрира добра теоретична подготовка, обстойно познаване на предмета на изследването, умение да интерпретира и анализира научни схващания и статистически данни. На тази основа тя успява да развие и аргументира убедително свои своеобразни идеи и достига до определени обобщения и изводи с приносен характер.

Като цяло приемам формулираните от докторанта четири приноса. Във връзка с тях внасям уточнение, че първият е научен и другите три приноса са с научно-приложен характер. Тези приноси се отнасят според мен до:

- 1.) Постигнато е обогатяване на научното познание за транснационализацията и ролята на преките чуждестранни инвестиции за развитието на икономиката, като интегрална част от което е систематизирана съвкупност от основни мотиви за пряко инвестиране в други страни, през призмата на основните видове ПЧИ.
- 2.) Класифицирани, обособени и детайлно обосновани (вкл. чрез резултати от корелационен анализ) са три етапа в инвестиционното развитие на България, като основен извод и есенция на извършения емпиричен дескриптивен анализ на динамиката и структурата на ПЧИ в България.
- 3.) Модифициран е съобразно особеностите на развитието на изследваните процеси в България моделът на Дж. Данинг за пътя (траекторията) на инвестиционно развитие. Този модел е приложен при изследване на зависимостта между икономическия растеж и нетната външна инвестиционна позиция на България. В допълнение е изведена и доказана чрез корелационен анализ силна взаимна връзка между вноса и износа на ПЧИ и БВП на човек от населението.
- 4.) Систематизирани са основни условия и фактори на средата за пряко инвестиране в България и са обобщени и обосновани насоки за подобряване на инвестиционното развитие на България.

Постигнатите резултати с приносен характер отговарят на необходимите изисквания и критерии за придобиване на образователната и научна степен "доктор".

Докторантът не е представил справка за цитирания и не може да се прецени, дали предложените идеи и резултати вече са намерили отзив и признание в специализираната научна литература.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд

Нямам съществени критични бележки, защото след внимателно запознаване с дисертационния труд на докторант Елица Петкова достигнах до убеждението, че в него няма допуснати значими грешки, пропуски, противоречия.

Въпреки това бих изразила мнението си, че емпиричният анализ във втора и трета глава би станал по-убедителен, ако беше допълнен с по-задълбочен причинно-следствен анализ, както и с цитиране на повече български автори с публикации по изследваната проблематика. Тази моя бележка не намалява значението на получените резултати, които са на високо научно и практико-приложно ниво.

Отправям две основни препоръки към бъдещата изследователска работа и научна активност на докторант Елица Петкова:

- 1.) Да помисли за възможно допълване или разширяване на научната област и конкретния фокус на изследванията си. Например, да навлезе в по-голяма дълбочина в проблемите и ролята на други фактори на икономическия растеж, или да се съсредоточи върху микроикономически аспекти на ефектите от ПЧИ. Полезно от научна и практико-приложна гл. т. би било и обвързването на входящите потоци от ПЧИ с иновациите и иновационната активност на българските фирми. Защото те изпъкват като решаващ фактор на икономическия растеж в настоящето и в перспектива.
- 2.) Да разработи и реализира повече публикации в български и чуждестранни научни списания, да взема участие с доклади в научни форуми на други университети в страната и чужбина, за да постигне по-голямо признание на своите тези, алтернативни съвращения и идеи.

V. Обобщено заключение и становище

Дисертационният труд на докторант Елица Петкова на тема „Преките чуждестранни инвестиции - основа на транснационализацията на икономиката“ е самостоятелно разработено, оригинално и завършено научно изследване, което отговаря на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“. На основата на получените научни резултати и приноси предлагам на Елица Петкова Петкова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Политическа икономия“.

25.10.2022 г.
гр. София

Подпис: ...
(доц. д-р В. Пиримова)